

VADOVAVIMO SKAITYMIUI KLAUSIMAI BIULETENYJE „BIBLIOTEKŲ DARBAS“ 1961—1964 m.

P. SAUDARGAS

Paskutiniaisiais metais, ypač po 1959 m. TSKP CK nutarimo, Lietuvos TSR masinių bibliotekų darbe įvyko pastebimų poslinkių visuose jų veiklos baruose. Išaugo bibliotekų tinklas, sustiprėjo jų materialinė bazė, žymiai išsiplėtė aptarnavimo sfera, panaudojami pažangūs skaitytojų aptarnavimo metodai. Didelė dalis bibliotekų pasiekė, kad tarybinę knygą skaito visi raštingi gyventojai. Vis aštriau keliamas vadovavimo skaitymui klausimas.

Šiame straipsnyje, remiantis informaciniame biuletenyje „Bibliotekų darbas“ spausdinta medžiaga, siekiama parodyti dabartinę vadovavimo skaitymui būklę ir iškelti aktualias problemas. Vadovavimas vaikų skaitymui turi savą specifiką, todėl čia nenagrinėjamas.

1958—1960 m. „Bibliotekų darbo“ puslapiuose daugiausia dėmesio skiriama atvirų fondų organizavimui, katalogų sudarymui, metodinio darbo pagerinimui, skaitytojų telkimui. 1961 m. masinės bibliotekos pasiekė, kad iš kiekvienos šeimos skaitytų bent po vieną suaugusį skaitytoją. Skaitytojų aptarnavimo ribos ir toliau buvo plečiamos. Į bibliotekas atėjo nauji skaitytojai, kurie reikalavo nuolatinio bibliotekininko dėmesio. Norint, kad knyga pasidarytų kiekvieno skaitytojo būtinu gyvenimo poreikiu, būtinai reikėjo gerai pažinti kiekvieną skaitytoją. Išaugo bendras skaitytojų lygis, atsitiktinis knygų rekomendavimas negalėjo patenkinti nei naujų, nei senų skaitytojų. Jie siekia sistemingų žinių, nori įsigilinti į juos dominančias temas ir atskirus klausimus. Skirtingas gyventojų bendras išsilavinimas, nevienodi darbo su knyga įgūdžiai verčia bibliotekininkus nagrinėti diferencijuoto skaitytojų aptarnavimo klausimus, domėtis skaitytojų poreikiais. Neįsigilinus į šiuos klausimus, negalima kvalifikuotai aptarnauti skaitytojų, neįmanoma pereiti nuo atsitiktinių knygų pasirinkimo prie sistemingo skaitymo.

Djindant skaitytojų skaičių, nesistengiant giliau pažinti jų interesus, ilgainiui gaunama priešingų rezultatų — kai kuriose bibliotekose ima mažėti skaitytojų¹. Skaitytojų telkimas kampanijomis, nesigilinant į realias gyvenimo sąlygas, jų interesus ir turimą laisvalaikį, kurį jie gali skirti skaitymui, siekimas bet kuria kaina aukštų rodiklių, nepadeda gerinti bibliotekų darbo su skaitytojais. Nepakankamas rūpinimasis vadovavimo skaitymui klausimais, vengimas diskusijų „Bibliotekų darbo“ puslapiuose neigiamai veikė praktinį darbą su skaitytojais.

1961—1962 m. organizaciniai skaitytojų telkimo klausimai „Bibliotekų darbe“ nustelbė kitas darbo su skaitytojais problemas. Kitais darbo

¹ Jakelaitis V. Pasitinkant įžymiąją datą.— „Bibliotekų darbas“, 1964, Nr. 10, p. 2—6.

su skaitytojais klausimais nesirūpinama. 1961—1964 m. komplektuose galima rasti 3—5 straipsnius ir keletą pastabų, kuriuose greta kitų klausimų liečiamas ir vadovavimas skaitymui.

L. Makarienė straipsnyje „Skaitytojų interesų pažinimas ir vadovavimas skaitymui“² pareiškė vertingų minčių, nurodė, kad bibliotekininkas turi pažinti savo skaitytojus, kaupti žinias apie juos, sekti skaitymo kryptį, knygų poveikį. Pavyzdžiais iš bibliotekos darbo praktikos parodoma skaitytojų formuliarių analizės, bibliotekininko dienoraščio, skaitytojų atsiliepimų reikšmė, norint pažinti skaitytojų interesus ir gerai vadovauti skaitymui. Straipsnis informacinio pobūdžio. Tačiau autorė ir nesiekė padaryti platesnių apibendrinimų, ji tik apžvelgė bibliotekos atliktą darbą. Nukrypstama ir prie kitų klausimų, nesusijusių su tema (ateistinių kampelių organizavimas, standų ruošimas ir kt.).

P. Freidheimo straipsnis „Mintys apie vieną seminarą“³ nėra skirtas skaitytojų interesams pažinti. Jame tik pabrėžiama skaitytojų formuliarių analizės reikšmė ir bandoma išaiškinti šio metodo reikšmė skaitytojų interesų pažinimui. P. Freidheimas rašo, kad „bibliotekininkas turi išanalizuoti visų savo skaitytojų formuliarius, be jokios paklaidos. Jis turi ne maždaug, o tiksliai žinoti, kaip ir ką skaito skaitytojai, turėti ne apytikrį, o tikslų skaitymo vaizdą“⁴. Išskyla dvi formuliarių analizės pusės: analizės forma ir turinys. Kokią tikslingiau panaudoti analizės formą, individualią ar grupinę, autorius nenurodo. Akcentuojamas analizuojamų formuliarių kiekybės klausimas. Visiškai aišku, kad negalima pasitenkinti tik keliolikos formuliarių analize ir pagal jų rezultatus spręsti apie bibliotekos skaitytojus, tačiau analizuoti visų skaitytojų formuliarius netikslinga. Individuali formuliarių analizė suteikia žinių apie skaitomumą, skaitymo turinį, interesų pobūdį ir kryptį, būdingas temas, mėgstamiausius rašytojus ir panaudojamą tik tiems skaitytojams, kurie neturi susiformavusių ir pastovių interesų, kuriems reikia didesnės bibliotekininko pagalbos. Visų skaitytojų formuliarių individuali analizė pareikalautų daug laiko, o rezultatai praktiniame darbe liktų nepanaudoti. Atlikti visų skaitytojų formuliarių grupinės analizės negalima, nes neįmanoma sudaryti tokių grupių, kurios sujungtų visus vienodo amžiaus ir išsilavinimo, panašaus kultūrinio lygio ir interesų skaitytojus. Grupinės formuliarių analizės tikslas išnagrinti vienos ar kelių grupių skaitymo turinį, atskirų literatūros šakų skaitomumą. Būtina, kad analizuojamos grupės skaitytojus vienytų esminiai požymiai, kitaip analizė neparodys tik toms skaitytojų grupėms būdingų skaitymo dėsningumų. Kita vertus, formuliarai ir jų analizė teikia ribotą informaciją. Skaitytojo formuliaras neparodo, ar knyga tikrai perskaityta, kokį poveikį ji turėjo skaitytojui, ir todėl jo analizė negali sudaryti tikslaus ir visapusiško vaizdo, koks yra skaitymas. Daugėjant išanalizuotų formuliarių, rezultatai iš esmės nesikeičia. Bendriausi duomenys, gauti, išanalizavus formuliarius, visada derinami su duomenimis, kuriuos duoda kiti interesų tyrimo metodai, ir papildomi jais.

Vertingiausias darbas apie skaitytojų interesus yra Šiaulių Viešosios bibliotekos abonemento vedėjos L. Barzdžiukienės straipsnis⁵. Akcentuojama mintis, kad bibliotekininkas neturi apsiriboti vien formuliario duomenimis, nėra nauja, tačiau šiuo metu aktuali ir pribrendusi. Bibliotekininkui reikia žinoti ir skaitymo tikslus, ir asmeninių bibliotekėlių pobūdį, svarbą, kokiomis kitomis bibliotekomis skaitytojas naudojasi, kokia jo

² „Bibliotekų darbas“, 1961, Nr. 12, p. 28—29.

³ „Bibliotekų darbas“, 1962, Nr. 8, p. 35—37.

⁴ Ten pat, p. 36.

⁵ Barzdžiukienė L. Dėmesio centre — skaitytojų interesai. — „Bibliotekų darbas“, 1963, Nr. 9, p. 5—7.

interesų kryptis. Šiaulių Viešoji biblioteka naudoja žymiai papildytą formuliarą, kuris praplečia žinias apie skaitytoją. Formuliero reformos rodo, kad šiuo metu naudojamas formuliaras aiškiai yra pasenęs ir nepatenkina bibliotekininkų — skaitytojai labai įvairūs, o žinios apie juos formuliere tos pačios ir labai lakoniškos. Mūsų masinės bibliotekos beveik nepanaudoja analizinio formuliaro, kuris Leningrade ir kituose miestuose visiškai save pateisino ypač darbe su tais skaitytojais, kurie skaito nesistemingai ir atsitiktines knygas. Diferencijuojant vadovavimą skaitymui, reikėtų diferencijuoti ir skaitytojo formuliarą. Šią problemą turėtų nagrinėti ne tik Šiaulių Viešoji biblioteka, bet ir kitos, ypač stambesnės. Tačiau naujovių skaitytojų formuliere nenumatoma ir jų neįvedė nė naujas „Bibliotekinės technikos minimumas“⁶. Apie galimus pakeitimus jame nieko nenurodoma.

L. Barzdžiukienės straipsnyje nuosekliai nagrinėjami skaitytojų interesų pažinimo metodai. Konkrečiais pavyzdžiais autorė parodo, kokią reikšmę vadovavimui skaitymui turi pagrindiniai interesų tyrimo metodai: pokalbis su skaitytoju ir jo stebėjimas bibliotekoje, žinių apie skaitytoją kaupimas bibliotekininko dienoraštyje, formuliarų analizė.

L. Kastanauskaitė⁷ nušviečia sudėtingą grupinio skaitytojų aptarnavimo klausimą. Masinės bibliotekos sudaro įvairias skaitytojų grupes. Skirstymas grupėmis turi padėti geriau pažinti skaitytojų interesus, diferencijuoti vadovavimą jų skaitymui. Darbas su atskiromis skaitytojų grupėmis yra skaitytojų aptarnavimo forma, kai bendri skaitymo dėsningumai, būdingi atskirai skaitytojų grupei, panaudojami ir pritaikomi individualiame darbe. Skaitytojus į grupes reikia jungti ne pagal kurį vieną požymį (profesiją, amžių, išsilavinimą), bet, atsižvelgiant į visus veiksnius, kurie nulemia skaitytojų interesus ir dėsningumą skaityme. Šiuo metu dar nesudaryta mokslinė tarybinių skaitytojų klasifikacija, todėl masinės bibliotekos nepajėgios suskirstyti skaitytojų į grupes, jos kiekvienoje bibliotekoje būna skirtingos, skaitytojus grupėje jungia tik pagal vieną kurį požymį. Bibliotekos siekia, kad skaitymas būtų visapusiškas, o tokios grupės tik apriboja vadovavimą skaitymui. Nagrinėjant skaitymo turinį, jo dėsningumus, būtina išskirti atskiras grupes, reikia atsiriboti ir apsiriboti, bet praktiniame bibliotekų darbe skaitytojų skirstymas į grupes ir pogrupes nenaudingas.

L. Kastanauskaitė pagrįstai nurodo, kad skaitytojų grupių išskyrimas negali būti savitiksliis, kad pirmiausia reikia išskirti tuos skaitytojus, su kuriais numatoma nuolat ir sistemingai individualiai dirbti⁸. Straipsnyje kritikuojamas formalizmas, skirstant skaitytojus į atskiras grupes, pastebimas ypač rajoninėse bibliotekose, kur skaito įvairūs žmonės. Autorės nuomone, kaimo bibliotekose reikėtų išskirti kolūkių bei tarybinių ūkių vadovus ir žemės ūkio specialistus, mechanizatorius, atskirų fermų ir laukininkystės brigadų darbuotojus⁹. Toks skirstymas, mūsų nuomone, taip pat vienapusiškas, nes grupę vienija tik vienas požymis — atliekamo darbo pobūdis. Mechanizatorių išskyrimas padės propaguoti literatūrą apie žemės ūkio mašinas, bet neturės jokios reikšmės, propaguojant visuomeninę-politinę, grožinę, visą kitą literatūrą. Be to, pvz., skaitytojai-mechanizatoriai dirba įvairių darbų: padeda naikinti piktžoles, ruošia dirvas pavasario sėjai ir panašiai. Visa tai verčia su kiekvienu iš jų dirbti individualiai. Dėl to siūlomas skaitytojų skirstymas kaimo

⁶ Bibliotekinės technikos minimumas. V., 1964, p. 16—18.

⁷ Kastanauskaitė L. Apie vadovavimą skaitymui.— „Bibliotekų darbas“, 1964, Nr. 6, p. 26—27.

⁸ Ten pat, p. 26.

⁹ Ten pat.

bibliotekose taip pat formalus ir vienapusiškas. Jį visiškai galima pakeisti, sudarius skaitytojų profilio kartoteką, sutartiniais ženklais formuliaruose atžymint atskiras specialybes, ir tuo būdu išvengti nereikalingos painiavos.

Daugiau lektūros apie skaitytojų interesus pažinimą nėra. Pagal apimtį ir keliamas problemas tai labai maža. Skaitytojų aptarnavimui ir jų interesus pažinimui „Bibliotekų darbe“ turėtų būti skiriama daugiau vietos. Apžvelgti straipsniai rodo, kad bibliotekininkai nuolat susiduria su šiais klausimais, panaudoja įvairius metodus skaitytojų interesams pažinti. Analizuojami formuliariai, pokalbių ir stebėjimų duomenys fiksuojami bibliotekininko dienoraštyje, renkami atsiliepimai apie perskaitytas knygas, statistiniai duomenys ir kt. Kai kurios bibliotekos sukaupe idomų tos rūšies patyrimą¹⁰, kuris turi būti giliai apibendrintas ir paskleistas. „Bibliotekų darbe“ vadovavimui skaitymui reikėtų išskirti atskirą rubriką.

Apžvelgiant „Bibliotekų darbo“ straipsnių tematiką, reikia panagrinėti individualų darbą su skaitytojais. Reikia sutikti su S. Elsbergu, kad „silpniausias mūsų respublikos kaimo bibliotekų darbo baras — tai individualus darbas su skaitytojais, taip pat darbas su įvairiomis skaitytojų grupėmis“¹¹. Tačiau masinių bibliotekų individualaus darbo su skaitytojais patyrimas nebuvo giliau apibendrintas, neišspausdinta išsamesnių straipsnių šia tematika. Tuo klausimu išspausdinta tik keletas verstinių straipsnių. Jie praturtino literatūrą apie skaitytojų interesus pažinimą.

Straipsniai apie individualų darbą su skaitytojais ir jo metodus yra informacinio pobūdžio; be to, nepreciziški — siekiama aprėpti visas bibliotekos veiklos puses: individualų ir masinį darbą, atskirų literatūros rūšių propagandą, darbą už bibliotekos ribų ir kita.

Pažymėtinas išsamus B. Poškutės straipsnis¹² apie skaitymo planus. Autorė nagrinėja individualių skaitymo planų sudarymo principus, temų parinkimą, literatūros atranką ir apimtį, jos išdėstymą. Remiantis Panevėžio rajoninės bibliotekos patyrimu, argumentuotai nurodomi trūkumai, kurie būdingi daugumai masinių bibliotekų, sudarinėjančių skaitymo planus. Analizuojant pavyzdžius, daromi platūs apibendrinimai apie individualių skaitymo planų sudarymo metodiką, pateikiami konkretūs pasiūlymai, kurie vis plačiau panaudojami bibliotekų darbe. B. Poškutės straipsnis — vienintelis lietuvių kalba, teoriškai apibendrinantis bibliotekų patyrimą apie individualių skaitymo planų sudarymą.

J. Petkevičienė¹³ palietė kitą skaitymo planų rūšį — grupinius skaitymo planus. Apsiribojama šioje srityje sukaupto Zarasų rajoninės bibliotekos darbo patyrimo aprašymu. Keliama aktuali mintis, kad „bibliotekos tikslas — ne tik pateikti knygų visiems gyventojams, bet ir pasiekti, kad bibliotekoje skaitytojas gautų atsakymą į kiekvieną jam rūpimą darbo ar buities klausimą“¹⁴. Plačiau parodytos rajoninėje bibliotekoje sudarytos skaitytojų grupės, grupinių skaitymo planų tematika. Tačiau nebandoma gilintis į tai, kokiais principais remiantis išskiriamos pagrindinės grupės, ar užtenka vien mokslo ir darbo ypatybių, ar galima vien tuo pagrindu ieškoti bendrumo skaityme. Nemotyvuotas atrodo autorės teiginys, kad biblioteka neturi galimybių sudaryti individualių skaitymo planų kiekvienam skaitytojui, todėl jie, esą, pakeičiami grupiniais skaitymo planais. Kiekvienoje bibliotekoje yra skaitytojų, kurie turi pakankamą išsi-

¹⁰ Elsbergas S. Su gyvenimu.— „Bibliotekų darbas“, 1961, Nr. 1, p. 3—6.

¹¹ Ten pat, p. 4.

¹² Poškutė B. Skaitymo planai ir mūsų darbo patirtis.— „Bibliotekų darbas“, 1962, Nr. 4, p. 32—34.

¹³ Petkevičienė J. Mūsų skaitymo planai.— „Bibliotekų darbas“, 1963, Nr. 10, p. 20.

¹⁴ Ten pat.

lavinimą, aukštą skaitymo kultūrą, sugeba patys išsirinkti reikalingas knygas ir sistemingai skaityti. Skaitymo planai yra veiksminga priemonė tik su tais skaitytojais, kurie neturi sistemingo skaitymo įgūdžių, nemoka naudotis bibliografiniu aparatu, skaito daug, bet gilesnių žinių nesukaupia.

Apžvelgti straipsniai liečia tik skaitymo planų sudarymo principus. Apibendrinus pirmuosius žingsnius, reikėtų gilintis į skaitymo planų panaudojimą individualiame darbe, jų efektyvumą, perėjimo nuo vieno plano prie kito, grožinės literatūros sistemingo skaitymo specifiką. Užmiršti ir laukia nagrinėjimo visi kiti individualaus darbo metodai: skaitytojų užklausimų vykdymas, pasiruošimas knygų išdavimui, diferencijuota pagalba sistemingam skaitymui.

Individualus darbas turi turėti savo vertinimo kriterijus. Įsigilinti į gyvą, kūrybinį darbą su žmonėmis nėra lengva. Iki šiol vyraujanti tendencija matuoti individualų darbą su skaitytojais ataskaitų formose nurodytais skaičiais, mūsų nuomone, nėra teisinga. Neaišku, kuo remiantis masinių bibliotekų darbas vertinamas tik pagal visuomeninės-politinės, gamtos mokslų, techninės ir žemės ūkio literatūros išdavimą. Bibliotekoms svarbiausia išduoti tik tų šakų literatūrą. Jos išdavimas planuojamas iš anksto — po 2—3 kiekvienam skaitytojui, 12% bendro skaitomumo ir panašiai. Pačių skaitytojų interesai lieka antroje vietoje. Einant tokiu keliu, dirbtinai apribojamas visapusiškai išsilavinusio žmogaus formavimas. Susidaro nenormali padėtis, kai bibliotekininkas turi savus, užplauotus interesus, o skaitytojas — savus, formuojamus objektyvių sąlygų ir individualybės. Šie interesai paprastai nesuderinti. Individualaus darbo kriterijumi, mūsų nuomone, turi būti skaitytojų interesai, jų formavimas, ugdymas, knygų rekomendavimas, remiantis jų pažinimu. Priešingu atveju ir „geri“ rezultatai pasiekiami, neatsižvelgiant į skaitytoją, bet dirbtinai didinant tos literatūros išdavimą, pagal kurią vertinamas bibliotekos darbas. Bibliotekinė statistika pasidaro nebeatikima, sunku iš jos duomenų padaryti teisingas išvadas. „Bibliotekų darbas“ aktyviai kovoja prieš procentomaniją, prirašinėjimus, formalizmą¹⁵. Nors dedamos didelės pastangos, skaičių hipnozė turi galias šaknis.

Statistiniai ataskaitų duomenys parodo tik bendriausius darbo rezultatus, pagrindines darbo kryptis per ilgą laiko tarpą. Vien pagal juos vertinant individualų darbą per metus ar trumpesnę laiką, galima prieiti prie klaidingų išvadų.

Prigijusi nuomonė, kad grožinės literatūros propaganda nesudaro didesnių sunkumų bibliotekininkams, nes šioje srityje sukauptas gausus patyrimas¹⁶. Grožinė literatūra labiausiai skaitoma, bet didelis jos išdavimas parodo tik kiekybinę darbo pusę. Menkavertė nuotykių literatūra dažnai turi didesnį pasisekimą, negu klasikinė literatūra; mažas yra pozicijos skaitomumas. Reiktų giliau analizuoti grožinės literatūros skaitymą, estetinio auklėjimo nepalikti savieigai. N. Rubakinas pabrėžė, kad „romanų, apysakų, dramaturgijos ir t. t. skaitymas turi įeiti į savišvietos programą ne tik kaip jos būtina, sudėtinė dalis, bet ir kaip viena iš pagrindinių jos dalių“¹⁷.

Sukaupto patyrimo gilus išnagrinėjimas — tik viena klausimo pusė. Vadovavimui skaitytojais reikalingas tvirtas mokslinis pagrindas. Šioje srityje teorija žymiai atsilieka nuo praktikos keliamų reikalavimų, o tai sukausto visą darbą. Nebegalima pasiteisinti nors ir pavykusiais biblioteki-

¹⁵ Tiesiu keliu į naujus laimėjimus. [Vedamasis]. — „Bibliotekų darbas“, 1963, Nr. 1, p. 1—3; Kizis P. Kur dingio skaitytojai? — „Bibliotekų darbas“, 1962, Nr. 4, p. 29—31.

¹⁶ Pirmosiose pozicijose. [Vedamasis]. — „Bibliotekų darbas“, 1963, Nr. 12, p. 3.

¹⁷ Рубакин Н. Как заниматься самообразованием. М., 1962, с. 110.

ninkų praktikų stebėjimais¹⁸. Šią mintį pabrėžia ir vaizdžiai primena bibliotekininkams rašytojas A. Baltrūnas: „Skaitytojų poreikių analizė, deja, kol kas nesulaukė nei mūsų literatūrinės kritikos, nei pačių bibliotekų tinklo darbuotojų rimtesnio dėmesio. Štai, užsukęs į bet kurią rajono ar apylinkės biblioteką, bandai teirautis: kokios konkrečios knygos tos ar kitos skaitytojų grupės (kolūkiečių, tarnautojų, moksleivių) labiausiai skaitomos, kokie esminiai jaunimo ir pagyvenusių žmonių lėktūrų skirtumai, kaip veikia naujų knygų skaitymą periodikoje pasirodančios recenzijos?

Pagaliau iškyla dar visa eilė kitų klausimų, ne mažiau svarbių, analizuojant gyvąjį literatūros ryšį su masiniu skaitytoju; atsakymai į juos, deja, labai jau nekonkretūs, paremti — kaip taisyklė — vien asmeniniais įspūdžiais“¹⁹.

Mokslinis pagrindas vadovavimui skaitymui — tai skaitytojų interesų ir poreikių tyrinėjimas sociologinėje plotmėje. Interesai iš esmės formuojasi už bibliotekos sienų, juos apsprendžia objektyvios gyvenimo sąlygos. Nežinant pagrindinių veiksnių, kurie nulemia skaitymo turinį ir skaitytojų santykį su biblioteka ir knyga, neįmanomas vadovavimas skaitymui. Vadovaujantis konkrečių sociologinių tyrinėjimų metodais, reikia išnagrinėti skaitytojų buitines sąlygas ir jų įtaką, laisvą nuo darbo laiką, skaitymo tikslus, asmeninių bibliotekėlių pobūdį, informacijos šaltinius, iš kurių skaitytojai sužino apie knygas. Būtina išnagrinėti jų skaitymo turinį, užklausimų pobūdį, skaitymo dėsningumus ir jų skirtumus mieste ir kaime, profesijos, išsilavinimo, amžiaus, visuomeninio darbo įtaką skaitymui. Ne mažiau svarbios psichologinės ir pedagoginės vadovavimo skaitymui problemos, subjektyvūs veiksniai, skaitymo metodikos klausimai. Šioje srityje reikalingos bendros psichologų, pedagogų ir bibliotekininkų pastangos, reikalingas ilgesnis laikas eksperimentams ir tyrinėjimams. Atliekant plačiu mastu sociologinius tyrinėjimus, galima susilaukti daug konkrečių rezultatų. Stambiosios bibliotekos, metodiniai centrai turėtų koncentruoti pajėgas sociologiniams tyrimams skaitytojų tarpe, koordinuoti darbą, tyrinėjant atskiras skaitymo problemas²⁰.

Atlikus tyrinėjimus, bibliotekininkai turės mokslinį pagrindą darbui su skaitytojais, jų rekomenduojamos knygos atitiks gyvybinius skaitytojų interesus. Tik visapusiškai pažįstant skaitytoją, galima išvengti klaidų, atsisakyti nerealių reikalavimų, kurie kartais keliami visiems be išimties skaitytojams, neatsižvelgiant į kiekvieno individualybę. Reikėtų dažniau prisiminti N. Krupskajos mintis, kad, gilinantis į skaitytojo interesus, reikia „iširti kaip, kuo jis domisi, ne tik remiantis skaitytojų užklausimais, bet kartu studijuojant ir gyvenimą, kuris formuoja konkrečius skaitytojo interesus“²¹.

Įdomūs, aktualūs ir dabar N. Rubakino teiginiai, esą, „gyvenimas visada moko žymiai daugiau, negu geriausia iš geriausių knygų. Knyga — tik įrankis ir priemonė. Ne gyvenimą reikia tikrinti pagal knygas, t. y. teorijas, o kaip tik atvirksčiai. Pradėti reikia nuo minčių apie gyvenimą, ir, žinoma, nuo to, kas kaip tik tą žmogų, gyvenantį tam tikroje

¹⁸ См. Карташов М. Руководству чтением — теоретическую базу. — «Библиотечарь», 1964, № 7, с. 40.

¹⁹ Baltrūnas A. Legenda apie Daujėniškį senelį. — „Bibliotekų darbas“, 1963, Nr. 10, p. 34—35.

²⁰ Kirlytė S. ir Sarkanaitė B. Vadovavimas skaitymui. K., 1962. Vienintelė Lietuvos TSR Valstybinės respublikinės bibliotekos išleista brošiūra, skirta vadovavimui skaitymui, yra svarbus įnašas į skaitytojų interesų kryptingą pažinimą, pagrindinių paži imo metodų populiarinimą. Bet autorės neturėjo tikslo apibendrinti bibliotekų patyrimo, iškelti svarbiausių vadovavimo skaitymui problemų.

²¹ Крупская Н. К. О библиотечном деле. М., 1957, с. 408.

žemės vietoje, tam tikroje aplinkoje, jo asmeniniame, kasdieniniame gyvenime labiausiai už viską kankina, jaudina, domina“²².

Zinant skaitytoją, tas sąlygas, kurias nulemia skaitymą, galima nagrinėti patį skaitymo turinį, knygos poveikį. Iki šiol neiširta, su kokiomis knygomis dirbant, trumpiausiu keliu galima pasiekti efektingiausių rezultatų įvairiose skaitytojų grupėse. Būtinga išaiškinti, kaip vieno autoziaus kūriniai, atskiros knygos veikia skirtingo išsilavinimo, amžiaus ir nevienodo kultūrinio lygio skaitytojus, koku keliu eiti, kokią literatūrą rekomenduoti, norint išugdyti visapusiškai išsilavinusį komunistinės moralės žmogų.

„Bibliotekų darbo“ puslapiuose visos darbo su skaitytojais nejerovės ir nesėkmės dažniausiai suverčiamos ant bibliotekininko galvos. Pvz., kai bibliotekose daug „skolininkų“, A. Kubilas kategoriškai tvirtina, kad visų pirma dėl to kalti nepareigingi bibliotekininkai, kurie, esą, blogai sutvarko skaitytojų formularius²³. Toks požiūris yra vienapusiškas. „Skolininkai“ būdingi daugumai bibliotekų, ir vargu ar galima dėl to pirmiausia apkaltinti bibliotekininkus nepareigingumu. Dėl knygų negražinimo pirmiausia kaltintinas pats skaitytojas, nes naudojimosi biblioteka taisyklės jam yra žinomos. Vien tik kaltinti skaitytojų taip pat nepakanka — reikia iširti tas sąlygas, kuriose jie gyvena, išsiaiškinti tikrąsias priežastis, dėl kurių laiku negražinamos knygos.

Kai neįvykdomi skaitytojų telkimo planai, pagrindine priežastimi laikoma bibliotekininkų neveiklumo ir iniciatyvos stoka²⁴. Neteisinant apsilaidusių bibliotekininkų, kurių, be abejo, yra, gali kilti visiškai pagrįstos abejonės dėl pačių planų realumo — juk jie dažnai nėra pagrįsti mokslines skaitytojų analizę. 1962 m. buvo stengiamasi bibliotekose sutelkti visus galinčius skaityti, buvo tvirtinama, kad šį uždavinį išspręsti turi visos realias sąlygas ir reikiamą patyrimą visi rajonai²⁵. Formalizmas, paradžiškumas, nerealūs užmojai buvo greitai pasmerkti²⁶. 1963 m. turėjo įvykti galutinis persilaužimas. Kultūros ministerijos kolegija nutarė, kad „rajonų kultūros skyriai, rajoninės ir miestų bibliotekos įpareigojamos pasiekti, kad 1963 m. pabaigoje bibliotekose skaitytų visi kaimo vietovių ir rajonų centrų gyventojai“²⁷. Tačiau tų metų pabaigoje tik „apie 40 proc. masiniu bibliotekų savo mikrorajonuose sutelkę visus galinčius skaityti“²⁸. Per 1964 m. pirmąjį pusmetį skaitytojų skaičius miestų, rajoninėse ir kaimo bibliotekose neviršijo 1963 m. pabaigoje pasiektų rezultatų²⁹. Skaitytojų skaičiaus mažėjimo visos respublikos mastu negalima paaiškinti tik bibliotekininkų nusiraminimu ir pasyvumu. Teiginys, kad vien nuo bibliotekininkų gerų norų viskas priklauso, yra subjektyvus. Planai, neparemti moksliniu gyvenimo pažinimu, susižavėjimas kiekybiniais rodikliais, pamiršus esminį darbo su skaitytojais turinį — vadovavimą skaitymui,

²² Рубакин Н. А. Как заниматься самообразованием. М., 1962, с. 36.

²³ Kubilas A. Kai skaitytojų formulariai sustatomi blogai. — „Bibliotekų darbas“, 1963, Nr. 12, p. 31.

²⁴ Kizis P ir Povylius K. Žengti tik pirmyn. — „Bibliotekų darbas“, 1964, Nr. 3, p. 8.

²⁵ Jakelaitis V. Septynmečio ketvirtieji — didžiųjų darbų metai. — „Bibliotekų darbas“, 1962, Nr. 1, p. 4.

²⁶ Tiesiu keliu į naujus laimėjimus. [Vedamasis]. — „Bibliotekų darbas“, 1963, Nr. 1, p. 1—3.

²⁷ Lietuvos TSR Kultūros ministerijos kolegijoje. — „Bibliotekų darbas“, 1963, Nr. 3, p. 27.

²⁸ Jakelaitis V. Pasitinkant įžymiąją datą. — „Bibliotekų darbas“, 1964, Nr. 10, p. 2.

²⁹ 1963 m. pabaigoje miesto, rajoninėse ir kaimo bibliotekose skaitė 934 945 žmonės. 1964 m. liepos 1 d. miestų, rajoninėse ir kaimo bibliotekose skaitė 868 989 žmonės. — Ten pat, p. 2, 5.

kasdienį kruopštų darbą su žmonėmis, turėjo neigiamos įtakos masinių bibliotekų darbui. Skaičiai negalima pailiuoti etinių problemų, su kuriomis susidūrė bibliotekininkai. Nuo skaitytojų interesų tyrimo rezultatų priklauso individualus darbas su skaitytojais, pedagoginio proceso kryptis, knygų rekomendavimas. Nežinant skaitytojo interesų, neįmanoma obejykyvus bibliotekininko poveikis skaitymo turiniui ir pobūdžiui, diferencijuota pagalba skaitytojui.

Vadovavimo skaitymui problemos sudėtingos, šioje srityje padaryti tik pirmieji žingsniai. Reikėtų sutelkti jėgas sukauptam patyrimui išnagrinėti ir apibendrinti. Vadovavimas skaitymui turi turėti tvirtą mokslinį pagrindą, remtis planingais sociologiniais tyrinėjimais. Biuletenis „Bibliotekų darbas“ turi dideles galimybes organizuoti šį darbą plačiu mastu, savo puslapiuose sistemingai spausdinti probleminius straipsnius, eksperimentų aprašymus, informacijas ir kt.

**ПРОБЛЕМЫ РУКОВОДСТВА ЧТЕНИЕМ В БЮЛЛЕТЕНЕ
«БИБЛИОТЕКУ ДАРБАС» 1961—1964 гг.**

П. САУДАРГАС

Резюме

За последние годы массовые библиотеки Литовской ССР добились значительных успехов. Большое число библиотек включило в ряды своих читателей всех взрослых жителей обслуживаемых микрорайонов.

Возросшее число читателей требует усиления внимания к качеству обслуживания читателей, разработки вопросов руководства чтением. Между тем до сих пор организационные вопросы привлечения читателей заслоняли не менее важные вопросы руководства чтением. По мере расширения сферы обслуживания читателей создалась диспропорция между ростом числа читателей и характером изучения их интересов. Это отрицательно отразилось на практической работе массовых библиотек. В первом полугодии 1964 года в массовых библиотеках сети Министерства культуры Литовской ССР было меньше читателей, чем в конце 1963 года. Это — симптом отставания.

К сожалению, статьям, посвященным изучению интересов читателей и вопросам индивидуальной работы с ними, в бюллетене «Библиотеку дарбас» свойственны описательный, информационный характер и практицизм. Выделяются статьи Л. Барзджюкене о читательских интересах и Б. Пошкute о планах чтения.

Анализ статей еще раз убеждает в необходимости смелее обсуждать назревшие проблемы руководства чтением.

Руководство чтением в наших библиотеках сделало только первые шаги. В этой области не хватает теоретических основ и научного обобщения практической работы библиотек. Библиотечным работникам в первую очередь нужно провести планомерные социологические исследования по изучению советского читателя и его интересов.